

Димитрина К. Александрова/Dimitrina K. Alexandrova

**ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОРИ
ЗА ХАЙДУШКО-РЕВОЛЮЦИОННИЯ ПЕРИОД
В ДЕЙНОСТТА НА КАПИТАН ПЕТКО ВОЙВОДА
(1861–1879 г.)**

**Historical sources for the revolutionary period
of Captain Petko Voyvoda (1861–1879)**

Summary: For the revolutionary period of Captain Petko Voivoda (1861–1879) there are a large number of historical sources. They are stored in the archives in Sofia, Varna, Smolyan, Plovdiv and Rousse. According to their character, they are divided into the following groups: letters from and to Captain Petko Voivoda; testimonies; thanksgiving addresses, English documents; other documents and materials. In a separate group there are detached memories and legends of Petko Voivoda's contemporaries, which supplement the information about his activity. Some of them became known during the voivode's life. His biographers published famous documents, which serve as evidence of his revolutionary struggle.

Key words: Bulgarian National Revival, Ottoman Empire, Rhodope, Revolution, Bulgarian Principality.

Капитан Петко войвода е част от пантеона на българските национални революционери. Още ненавършил 17 години той напуска родната си къща и тръгва по пътя на борбата срещу поробителите на своето отечество. Остава в история като един от закрилниците от османската власт, не само на българското християнско население, но и на други етнически общности в Беломорска Тракия и Родопите.

За живота и делото на Капитан Петко войвода са запазени голям брой исторически извори. Значителна част от тях се съхраняват в Централния държавен архив – София (ЦДА), Българския исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София (БИА – НБКМ), Държавните архиви (ДА) във Варна, Смолян, Русе и Пловдив.

Издирването и събирането на нови исторически извори за живота и дейността на Петко войвода продължава и днес. Някои от запазените документите са публикувани още приживе в трудовете на неговите биографи (Хр. Попконстантинов¹, Г. Г. Димитров², Ф. Симидов³ и Ст. Н. Шишков⁴). Трима от тях (Ф. Симидов, Г. Г. Димитров и Ст. Н. Шишков) имат възможност да се срещнат лично с него, като по този начин получават от първо лице точни сведения за хайдушко-бунтовническата и революционната му дейност.

Съхраняваните документи лично от войводата са публикувани, както посочихме по-горе от Г. Г. Димитров. Ф. Симидов също прилага притежавани от него документи в биографичните си записки, които по-късно смята да издаде. През 1898 г. редакторът на в. „Юнак“, Ив. Х. Бобевски⁵, отпечатва очерк за Петко войвода, в който е обнародван Уставът на Петковата дружина⁶. Отново в същия вестник, който е и орган на поборниците опълченци, са изброени и поместени част от наличните документи за Петко войвода. В издадения през 1954 г. сборник „Петко войвода 1844–1900“ се съдържат интересни и важни документи, разкриващи дейността му. През 80-те години на ХХ в. Л. Златев публикува неизвестни дотогава два документа за Петко войвода, които са част от личния архив на Ф. Симидов⁷.

Хронологично, най-рано във времето Хр. Попконстантинов дава обществена известност на 26 документа, които помества в книгата си за Петко войвода⁸. Документите са изброени в последователност е номерация от 1 до 26 в отделна глава, озаглавена: „Документи по дейността на Петка войвода в последно време“. Някои от тях са дадени в препис, само текстът без подписите. На други е предадено само съдържанието, а за трети има само съобщение. В предговора авторът пояснява, че: „голяма част съм заел от бележките на неговия другар Руся Иванов“⁹. Публикувани са 15 благодарствени адреса и свидетелства, като единият се повтаря два пъти (т. 8 и т. 11), т.е. те са 14 на брой¹⁰. Само 5 от тях се намират в оригинал във фонда на Петко войвода¹¹. В преписи от Руси Иванов са изброени 11 писма¹². Те са дадени със съкращения или малки изменения. Едно от тях е само отбелязано без неговото съдържание¹³. Оригиналите на 7 от тези писма се намират във фонда на Петко войвода¹⁴. В биографичния очерк за Петко войвода Г. Г. Димитров също публикува документи за него¹⁵. Двадесет от тях се припокриват с тези на Хр. Попконстантинов. Авторът ги поделя на три групи: писма, свидетелства, благодарствени адреси. Освен тях публикува и списък на неговата дружина. Изложението е подкрепено и с други документи, които липсват при Хр. Попконстантинов. Това са: „Устав на Петковата дружина „Защита“ от 23 април 1873 г.“, „Равносметката на дружината от 20 май до 31 декември 1872 г.“, „Писмо от Хакъ (Акъ) бей до Петко войвода от 3 април 1872 г.“, „Писмото на Ференския каймакамин от 30 юли 1872 г.“, „Писмо от бинбашията Мехмед Юмер от 18 май 1876 г.“. Тук за първи път е отпечатана и снимка на войводата в офицерска униформа, на капитан от пехотата на руската императорска армия¹⁶.

По-късно Ст. Н. Шишков ще напише за Г. Г. Димитров, че: „Той повтори нещо от писаното на Константинов, като помести и лика на Петко войвода“. Не споделяме напълно това твърдение, тъй като е явно, че авторът притежава и обнародва нови документи¹⁷. Самият Г. Г. Димитров има възможността лично да се срещне с Петко войвода във Варна, за да изясни и допълни някои пропуски, допуснати от Хр. Попконстантинов. Той пише, че: „Тоя

войвода за дейността си и добрите обноси с населението притежава разни писма, благодарствени адреси и свидетелства“¹⁸. Общия брой на документите при Г. Г. Димитров е 27.

През 1898 г. във в. „Юнак“ (орган на поборниците опълченци) също са отпечатани интересни документи, свързани с дейността на Петко войвода¹⁹. Според статията във вестника документите, които притежава войводата, са 29. От тях 26 съвпадат с издадените от Хр. Попконстантинов и Г. Г. Димитров. Трите документа, които липсват при двамата биографи, са: „Писмо от първи батальон от 9 пехотен полк № 155 от Дедеагач 1878 г.“²⁰; „Свидетелство от пловдивската митрополия № 103 от 1878 г.“²¹; „Благодарствени адреси и писма от Пловдивския комитет № 17 от 1878 г.“²².

Лична среща с Петко войвода във Варна има и Ф. Симидов (вероятно през 1897 г.)²³. Неговите записки за живота и дейността на войводата му служат за издаването на биографична статия в сп. „Поборник-опълченец“, която обаче остава недовършена²⁴. През 1924 г. Ф. Симидов преписва (на чисто) своите записки в отделна тетрадка, озаглавена „Българските хайдути-отмъстителите“²⁵. Поместените в нея документи авторът поделя на три групи: писма (11), благодарствени адреси (3) и свидетелства (7). Всички те, както и тяхното поделяне, съвпадат с посочените документи от Г. Г. Димитров. В записките на Ф. Симидов се откриват и: „Писмо от Хакъ (Акъ) бей“²⁶; „Писмо от каймакамина на гр. Фере Мустафа Сусам“²⁷; „Писмо от бинбаши Мехмед Юмер до Петко войвода“²⁸; „Сметка за 1872 г. на дружината“²⁹; „Устав на дружината „Защита““³⁰; „Поименен списък на момците в първата българска родопска дружина“³¹. За възможността да се докосне до документите той пише: „От гореизложените документи, които лично прегледах и някои от тях точно приписах, всеки му доказват каква е била предаността и обичта на населението на този чутовен татък (!) войвода, като го е бранил неуморно толкова години наред“³².

През 1903 г. в сп. „Родопски напредък“ Ст. Н. Шишков публикува четири писма до Петко войвода, като посочва в бележка, че: „Горните писма са от войводството на покойния Капитан Петко Киряков, чийто геройски подвизи през един непрекъсван 20 годишен горски живот до освобождението са държали в респект властите от целия Одрински вилает и когото последната е признавала за воюща страна...“³³. Писмата са: „Писмо от каймакамина на гр. Фере Мустафа Сусам“ от 1872 г.; „Писмо от Акъ бей“ от 1872 г.; „Писмо от бинбаши Мехмед Юмер до Петко войвода“ от 1876 г.; „Писмо от Зия ефенди“ от 1878 г.

Голяма част от документите, свързани с дейността на Петко войвода през хайдушко-революционния период от неговия живот (1861–1879 г.), са публикувани в изданията от Тракийския научен институт през 1954 г. сборник³⁴. В него И. Орманджиев прави кратко описание на издирените документи³⁵.

Техният брой е общо 141. От тях 115 са на български, 2 – на руски, 4 са в превод от турски и 20 са в превод от английски. Според съдържанието им авторът ги поделва на три основни групи: 1. За хайдушко-бунтовническата му борба от 1861 до 1877 г.; 2. За участието му в Освободителната война и борбата му през руската окупация срещу сенклеристите и башибозука от 1877 до средата на 1879 г.; 3. За личния и обществено-политически живот в България от 1880 до 1900 г. Представените документи в сборника са: писма до Петко войвода, благодарствени адреси, благодарствени свидетелства за дейността му през 1878–1879 г. в защитата на населението от турските войски и башибозуци, английски документи, отнасящи се за дейността на войводата през 1877–1878 г., други документи (печат на дружината му, Уставът на същата и др.). Като нов документ авторите са публикували и „Спомени и документи на Петко войвода, записани от Ф. Симидов“, тъй като се различават от публикуваните материали в сп. „Поборник-опълченец“³⁶. Някои от тези документи са преиздадени в по-късно време в научните издания на Тракийския научен институт³⁷.

Самостоятелен сборник с необнародвани документи и материали, свързани с живота и дейността на Петко войвода в периода 1861–1879 г., публикува и Б. Дряновски³⁸.

Историческите извори, свързани с живота и дейността на Капитан Петко войвода в периода 1861–1879 г., могат да се поделят в няколко групи: писма до Петко войвода и неговите помощници; свидетелства; благодарствени адреси; английски документи³⁹; други материали и документи за войводата, свързани с революционната му дейност; спомени от съвременници за Петко войвода. Всички те съдържат ценни сведения за неговия живот и дейност.

Писма

Преобладаващата част от запазените документите за живота и дейността на Петко войвода до 1879 г. са писма. Част от тях се отнася за неговите действия в последния етап от революционната му борба (1878–1879 г.). Те са свързани с борбата му срещу организирания от турското правителство бунт – т.нар. Родопски метеж, ръководен от Сенклер – и действията му срещу решенията на Берлинския конгрес, както и в защита на населението от насилията на турските войски, башибозуци и разбойници. Писмата може да се обособят в няколко групи в зависимост от тяхното съдържание: 1) писма до Петко войвода от турски първенци; 2) писма до Петко войвода от първенци и кметове на селища, които молят за помощ; 3) писма до Петко войвода, в които се съдържат съобщения за разположението и наличието на турски войски и башибозук и за готвената от селата въоръжена съпротива; 4) писма до Петко войвода от негови помощници и четници; 5) писма с отношение на руските власти към дейността на Петко войвода; 6) писма до Петко войвода от комитетите „Единство“ относно съгласуване и координиране на съпротивителните действия против решенията на Берлинския конгрес и неговите постановления.

Между кореспондентите до Петко войвода се открояват Стефан Ангелов Габровски⁴⁰, Никола Зебилев⁴¹, Атанас Келпетков⁴², Стефан Т. Торманов⁴³, Павел Костов⁴⁴, Георги Тилев⁴⁵, турският командир Зия ефенди⁴⁶, Антон Попов⁴⁷, Д. Н. Матювски⁴⁸, Мирчо Попов⁴⁹, Нестор Марков⁵⁰, Стою Бобутанов⁵¹, Илия Белковски⁵², както и първенци на различни селища. Повечето от запазената кореспонденция е отговор на писмата, изпратени от Петко войвода до съответния адресат.

В групата **писма от турски първенци** най-рано в хронологичен ред е писмото на Хакъ (Акъ) бей, изпратено до Петко войвода на 3 април 1872 г.⁵³. В него боят го моли за милост – *„Прекланям глава пред Вашата желязна воля и прося милост от Вас да ме простите и каквато материална загуба имате, ще Ви я заплатя, като вярвам... молбата ми няма да остане без отзив“*. В писмото си Хакъ (Акъ) бей се обръща към Петко войвода с *„Капитан Петко в пустините“* и излага фактите относно събитията, случили се в неговия чифлик през 1870 г., за опожаряването на двете черкезки села, както и за това, че той и синът му Али бей са измамани от властта да станат съучастници в неговото (на войводата) залавяне. Хакъ (Акъ) бей заплаща на Петко войвода обещаната сума от 3300 турски лири⁵⁴. Боят обещава също, че няма да позволи да се извършват несправедливости над българското население и се завръща да обработва своя чифлик.

Няколко месеца по-късно каймакаминът на гр. Фере – Мустафа Ефенди Сусам – адресира писмо до Петко войвода⁵⁵. То е с дата 30 юли 1872 г. Свързано е с освобождаването от Петко войвода на Араб Хасан и други войници срещу пускането от затвора на арестувани селяни. Ференският каймакамин го уведомява, че всички негови желания ще бъдат удовлетворени: *„Писмото Ви, което бяхте проводили до мене, бях го проводил до моето високо начальство с молба от моя страна да Ви се уважи и тази Ваша молба се уважи съгласно Вашето искане и на основание телеграфическата заповед с днешна дата Ви известявам, че Вашите роднини и приятели са освободени всички от Одринския затвор. Затова Ви моля да освободите Хасана заедно със заптиите всички, които се намират под Вашата ръка... При това пращам ви моя верен приятел Хасан бей, който ще донесе моите добри пожелания към Вас“*. В писмото си турският каймакамин се обръща към Петко войвода така: *„До горския самоуправен властител Петко Кирякоолу“*.

Запазено е още едно писмо, преведено от турски език. То е на бинбаши Мехмед Юмер, който се обръща към войводата: *„До главатаря на комитетската чета в Балкана, изетлю (уважаеми) Петко ефенди...“*, относно освобождаването на гръцкия лихвар Калън Тома и шестимата стражари⁵⁶. Въпреки направените опити на Мехмед Юмер да освободи Калън Тома, той бива убит един месец след неговото залавяне (заедно с двама стражари). И трите писма са преведени и отпечатани от Г. Г. Димитров през 1898 г. и Ст. Н. Шишков през 1903 г. Запазените преписи се съхраняват във фонда на Ф. Симидов⁵⁷.

Важна информация за дейността на Петковата дружина срещу решенията на Берлинския конгрес се съдържа в писмо на турския командир Зия Ефенди⁵⁸. В него той приканва Петко войвода да се изтегли със своята дружина от неправомерно завладените територии: „*Вие самоуправни сте завладяли селата: Широка лъка, Чепеларе, Чукуркьой, Сафтаце, Бугутно, Дряново, Гюндекьою и други до точката Кара балкан, които граничат със селата, останали в Шаркь – Румелия, а именно: Оряхово, Хвойна, Павел, както върви линията от горната точка от запад към изток, южната страна от тази линия остава в Отоманската държава съгласно Берлинския договор. Види се, че Вий не сте прочели Берлинския договор...Ви моля да изпразните въпросните села до 24 часа...*“.

От периода 1878–1879 г. е запазен значителен брой писма от жителите на различни селища до Петко войвода, в които го **молят за помощ при въоръжената им съпротива** срещу насилията на турските разбойнически групи и башибозуци. Едно от писмата е изпратено от населението на Ахъчелебийската област (дн. Смолянско), в което го молят за защита срещу нападения от мохамеданите в този край⁵⁹. Писмото е с дата 15 август 1878 г. и съдържа подписите на цялата Ахъчелебийска кааза. Подпечатано е с печатите на кметовете на селата – с. Долно Райково, с. Аламидере, с. Читак (с. Устово, дн. кв. на гр. Смолян), с. Чокманово, с. Карлуково (дн. Славейно) и е адресирано „*За Негово Благородие г-н Петко Киряков в Пловдив*“.

В две поредни писма жителите на с. Стойките изпращат молби за помощ до Петковата дружина поради опасност от нападение на турци⁶⁰. Молба за защита от турците изпраща и населението от с. Широка лъка⁶¹.

В запазената кореспонденция до Петко войвода (от средата на април 1879 г.) съществуват писма от първенци на хасковски села, които съобщават за турски села, които отказват да приемат решенията на Берлинския договор. Петко войвода изпраща в християнските селища своя доверен помощник Грозе Славов. В отговор на 26 април 1879 г. жителите на село Ескикьой (дн. Старо село, Хасковско) известяват Петко войвода, че са приели неговия пратеник. Дават сведения за имената и разположението на непокорни турски села и го молят да им изпрати момчета от дружината си в помощ⁶².

Със същото съдържание са писмата до Петко войвода от жителите на с. Кованлак⁶³, с. Мусатли⁶⁴, с. Хасоба⁶⁵, с. Мандра⁶⁶ и с. Ибедик⁶⁷. На всички села Петко войвода помага да се предпазят от нападението и кражбите от страна на турското население, като успява да организира тяхната защита и им изпраща свои четници да ги бранят.

Запазените исторически документи, в които се съдържа информация за **разположението и наличието на турски войски и башибозук, както и за готвената от селата въоръжена съпротива**, са важна изворова база за историческите събития в този регион. В периода 1878–1879 г. Петко войвода получава подробна информация от местното население за наличието и

разположението на турски войски и башибозук, както и за подготовката за отбрана в селата. Такива са данните от: „Писмо до Петко войвода за охраната на селата Горно и Долно Райково и Устово – 12 септември 1878 г.“⁶⁸; „Стареи на село Широка лъка съобщават на Петко войвода за струпана турска войска в град Смолян според сведение на един българо-мохамеданин – 28 септември 1878 г.“⁶⁹; „Писмо до Петко войвода, в което му се съобщава, че комити взели 500 овце от село Даудово, поради което се очаква нападение от Тъмръш – 1 ноември 1878 г.“⁷⁰; „Съобщение до Петко войвода, че турската войска от Ахъчелеби се оттегля за Драма“⁷¹; „Съобщение до Петко войвода, че в град Смолян пристигнали още 600 души аскери, големецът на които събирал башибозук и изпратил аскер в село Мугла, за да обсадят Широка лъка – 2 ноември 1878 г.“⁷²; „Съобщение до Петко войвода за обиск в с. Лакавица от страна на руската войска, за новодошла турска войска в Устово с цел да нападне Чепеларе и Широка лъка и да спре и двата пътя за търговия с Ахъчелеби – 27 ноември 1878 г.“⁷³; „Писмо от Хаджи Никола Зебилев до Петко войвода за аскер и башибозук, които нападнали някои български села в Рупчос и за друга турска войска, която ще пристигне в Ахъчелиби – 15 януари 1879 г.“⁷⁴; „Населението на с. Новаково съобщават на Петко войвода разположението на турците около селото им и това, че ще си направят окопи – 15 април 1879 г.“⁷⁵; „Съобщение до Петко войвода, че село Сарнач ще приеме неговите четници и ще направи окопи срещу турците – 25 април 1879 г.“⁷⁶.

Друга част от запазените писма до Петко войвода са **от негови помощници**. Те касаят организацията на защитническата и революционната дейност на дружината „Защита“. Отнасят се до набиране на доброволци, парични средства, закупуване на боеприпаси и осигуряване на продоволствия. Такива са следните: „Писмо до Петко войвода, който е на връх Рожен, за сражението на Ешекчулак и искане помощ и мулета за пренасяне на две черешови топчета – 13 септември 1878 г.“⁷⁷; „Писмо до Петко войвода за получени и купени патрони (джепане), за чието товарене заедно с топовете му се искат 4–5 мулета – 14 септември 1878 г.“⁷⁸; „Писмо до Петко войвода от Стефан Ангелов и Атанас Вълчанов, в което му съобщават, че от Солун до Чорлу има мор, и искат запасни и 150 мулета от мохамеданите за борба срещу руси и комити – 25 септември 1878 г.“⁷⁹; „Писмото до Петко войвода от Стефан Ангелов, който му съобщава, че чака да пристигне каймакамина, за да научи какви съвети ще даде, и тогава ще се върне в Чепеларе – 5 октомври 1878 г.“⁸⁰; „Писмо до Петко войвода от Стефан Ангелов, Димитър Попето, Георги Хлебаров и Илия Маринов, които му изпращат комити и му съобщават, че очакват да пристигнат комити и от Копривицица, Клисурса, Панагюрище, заедно с които ще пристигнат и те – 15 октомври 1878 г.“⁸¹; „Писмо до войводите Петко и Тодор, с което им се съобщава, че от Асеновград идват мартини

и хора за село Стойките – 27 октомври 1878 г.⁸²; „Писмо до Петко войвода и Тодор Сотирски от Стефан Ангелов, с което им съобщава от Пловдив за настроението на народа след Санстефанския договор и борбата му срещу заемането на касите от европейската комисия – 3 ноември 1878 г.“⁸³; „Стефан Ангелов пише на Петко войвода да подаде прошение до военачалника в Пловдив за оръжие на доброволците от Средногорието – 4 ноември 1878 г.“⁸⁴; „Устовски търговец в Пловдив желае освобождението на родния си край и праща на Петко войвода подарък тютюн – 14 ноември 1878 г.“⁸⁵; „Иконом Васил Аврамов от Асеновград отговаря на Петко войвода от името на устовските първенци за дадени пари на дружината му, която ще подпомагат още за освобождението на техния край – 15 ноември 1878 г.“⁸⁶; „Атанас Келпетков съобщава на Петко войвода за обиск в с. Лакавица от страна на руската войска, за новодошла турска войска в Устово с цел да нападне Чепеларе и Широка Лъка и да спре и двата пътя за търговия с Ахъчелеби – 27 ноември 1878 г.“⁸⁷; „Атанас Келпетков съобщава на Петко войвода, че очакват пристигането на Стефан Ангелов, че Димитър Попето пристигнал с новини за европейската комисия, за дядо Ильо и за пристигането на руси в с. Павелско – 18 декември 1878 г.“⁸⁸; „Хаджи Колю Зебилев съобщава на Петко войвода, че очакват да се върне от Пловдив повикания старшии и че мохамеданите от с. Брезе в съюз с Ахъчелеби и Драма се готвят за голяма битка – 20 декември 1878 г.“⁸⁹; „Стефан Ангелов съобщава на Петко войвода за пренесени 150 пушки с патрони в Перуцица и му иска писмо до Матевски и дружество „Единство“ за събиране на пари в помощ на дружината – 31 януари 1879 г.“⁹⁰.

Сведения за **отношението на руските власти към Петко войвода** черпим от следните документи: писмото на полковник Нагаткин, комендант на гр. Одрин, до 53 военна болница в града за лекуването на войводата след раняването му при с. Плаво на 21 май/2 юни 1878 г. (с. Плевун, Ивайловградско). В него полковникът настоява за особено внимание към лекувания се⁹¹. По време на своето лечение Петко войвода се запознава с генерал Скобелев и други руски офицери⁹². Друго писмо се отнася за прошение на ахъчелибийци за освобождение на Петко войвода, арестуван от руската рота в Чепеларе през септември 1878 г.⁹³.

Важно място в архива на кореспонденцията до Петко войвода са запазените писма със създадените през 1878 г. в Източна Румелия **комитети „Единство“**. Те показват координационните действия и взаимоотношенията между комитетите и действията на Петковата дружина. Кореспонденцията е между Пловдивския, Асеновградския, Хасковския комитет „Единство“ и Петко войвода. Адресантите пишат до Петко войвода от различни места: Чепеларе, Широка лъка, Станимака (дн. Асеновград), Пловдив, Пашмакли (дн. Смолян) и другаде. В повечето писма се указва също и къде се намира Петко войвода

по това време: Чепеларе, Хасково, Широка лъка, Пловдив, Рожен и др. Писмата се отнасят до подпомагане на революционното движение на Петко войвода от благотворителните комитети „Единство“ в различни градове. Такива писма са: „Писмо от председателя на пловдивското дружество „Единство“ до Петко войвода, с което му изпраща 650 гроша и му съобщава, че са направили постъпки да купят оръжие за дружината му – 11 декември 1878 г.“⁹⁴; „Хасковският комитет „Единство“ изпраща Антон Попов при Петко войвода в с. Широка Лъка, за да обмислят общите действия срещу врага – 25 декември 1878 г.“⁹⁵; „Писмо до Петко войвода от пловдивския комитет „Единство“ под № 17 от 1878 г.“⁹⁶; Хасковският комитет „Единство“ съобщава на Петко войвода, че Антон Попов се е завърнал, осведомил го е за състоянието Родопите и желае да бъде в по-тясна връзка с него. В писмото се изброяват вещите и парите, които му изпращат – 15 януари 1879 г.“⁹⁷; „Асеновградският комитет „Единство“ съобщава на Петко войвода, че му изпращат доброволци и 100 товара оръжие – 5 февруари 1879 г.“⁹⁸; „Асеновградският комитет „Единство“ съобщава на Петко войвода, че му изпращат пет души доброволци и че руският генерал Черняев ще го посети – 8 февруари 1879 г.“⁹⁹; „Хасковският комитет „Единство“ съобщава на Петко войвода, че е решил да дойде с дружината си в Хасково – 22 февруари 1879 г.“¹⁰⁰; „Асеновградският комитет пише на Петко войвода да не разпуска момчетата си, а да ги разпрати по десетина души по селата – 5 март 1879 г.“¹⁰¹; „Пловдивският комитет „Единство“ пише на Петко войвода да отиде по-скоро в Пловдив – 5 март 1879 г.“¹⁰²; „Белковски пише на Петко войвода от Асеновград за писмото от Пловдив, където Петко трябва да отиде, след като отпрати дружината си – 6 март 1879 г.“¹⁰³; „Павел Костов пише до Петко войвода да дойде с Верховский в Асеновград – 18 март 1879 г.“¹⁰⁴; „Свещеник Георги Тилев, председател на централния комитет в Южна България, пише на Петко войвода да не отива в Одринско, а да остане да брани Хасково от кърджалиите – 30 март 1879 г.“¹⁰⁵; „Мирчо Попов, делегат на Хасковския комитет „Единство“, пише от Пловдив на Петко войвода момчетата му да се обучават по селата, да мируват и да се подготвят за делото; съобщава му се също, че работата на ЦК в Южна България е трудна за разрешение – 20 април 1879 г.“¹⁰⁶.

Едно писмо разкрива желанието за обща борба между тракийци и македонци срещу решенията на Берлинския конгрес. Изпратено е до Петко войвода на 25 септември 1878 г. от „Един народолюбив македончанин“¹⁰⁷. Според Ив. Орманджиев това е Натанаил Охридски¹⁰⁸. В началото на септември същата година Търновският комитет „Единство“ осъществява връзка с Натанаил Охридски, със Софийския комитет и четническите ръководители в Кюстендилско за обща подготовка за въстание¹⁰⁹. Самият Натанаил Охридски

приема присърце задачата за организиране на въстание в Македония против решенията на Берлинския конгрес и започва да търси различни пътища за постигане на тази задача. Когато е в Пловдив, той търси съдействието на тракийските българи, и то на ръководителите на съпротивителните действия, включително и Петко войвода, като го приканва за общи действия и съгласуване на борбата на македонските и тракийските българи: „*Понеже Вашето свиждане е много потребно с г-н Димитрия п. Георгиев, който се намира в Дупничката Джумая и е главатар над тамошните по границата народни стражи, за да се разговорите за един много важен въпрос в полза на всички българи, които от Берлинский конгрес се оставиха пак под турското тиранско управление*“. Според биографите на войводата и според наличните запазени документи обаче такава среща между двамата ръководители – Петко войвода и Димитър Попгеоргиев – не се състои.

В писмо, изпратено от Минчо Стамчев от Варна до Филип Симидов в Русе, се съдържат биографични данни за автора и участие му в дружината на Петко войвода. Писмото от 1898 г. е публикувано във Военноисторически сборник през 1987 г.¹¹⁰. В сборника на Б. Дряновски¹¹¹ е публикувано писмо, изпратено от Хаджи Димитър Стоилов до Георги Бакалов през 1923 г., което също съдържа данни за революционната дейност на Петко войвода¹¹².

Свидетелства

Част от историческите извори за Капитан Петко войвода, според характера на тяхното съдържание, отделяме като **свидетелства**. Свидетелствата са издавани от името на различни селища. Чрез тях жителите им засвидетелстват своята благодарност и уважение към Петко войвода за защитната и революционната му дейност срещу разбойническите шайки, бейове и турска власт. Те се издават „*за потребета му*“ от административните съвети на населените места, подкрепени са с печати и подписи. Други се издават от самия Петко войвода за доказване на поборническата дейност и участието в неговата дружина на бивши негови четници. В своите трудове Г. Г. Димитров и Ф. Симидов посочват съществуването на 7 свидетелства¹¹³. Тяхната датировка е от 1878 г., 1879 г. и от 1898 г.

За защитната и революционната дейност на Петко войвода през пролетта на 1878 г. и участието му в Освободителната Руско-турска война ни дават сведения благодарствените свидетелства на жителите от Гюмюрджинско, Дедеагачко, Софлийско и др. С дата 25 април/7 май 1878 г. населението на с. Доганхисар и околните села (Тахтаджик, Домуздере, Джамерлен, Лъджакьой) дава благодарствено свидетелство на Петко войвода, че спасява имота и живота им през 1877/1878 г.: „...и ний, бедните и подчинени християни, познаваме живота си от него и дружината му, за което сме длъжни градецът ни и околните села да му поднесем **настоящето уверително за потребета му**“¹¹⁴. Подписано е от осемдесет жители на тези села и е заверено с единадесет печата.

Подобно свидетелство изпращат жителите на селата Голям дервент, Енисари, Кутруджа: „*Затова и ний му дължим за съставянето на настоящето уверително за потребата му*“¹¹⁵. Свидетелството е заверено от Димотишкия административен съвет с председател Х. Димитър Анагностев на 5 май 1878 г. Съдържа петдесет и четири подписа и тринадесет печата. Жителите на селищата Чикардакли, Плаву, Аилан, Дризи, Джупуня, Китирли, Лимбаус, Арнауткьой, Голямо Сувиле засвидетелстват своята благодарност към Петко войвода: „*Затова му даваме настоящето в ръцете на горепоменатия войвода в знак на награда*“¹¹⁶. От 13 май 1878 г. има друго благодарствено свидетелство¹¹⁷. С него християните на град Софлу и още три села (Карабунар, Чуруккьой и Унчияряс) му благодарят: „*долуподписаните, за голямата му добрина към нас даваме му настоящото писмено свидетелство, за да му послужи гдето е нужно*“. Подкрепено е от четиридесет и четири подписа и четири печата. Свидетелството е заверено и с печат от 28 юни 1878 г. от Димотишкия административен съвет, който потвърждава подписите на хората. От 19 май 1878 г., християните на гр. Ортакьой и още пет села (Литичи, Траписик, Паликрава, Сиянос и Аплохори) издават друго благодарствено свидетелство на войводата¹¹⁸. Като му благодарят, че ги е защитавал от турците в Родопите през 1878 г. му дават „*настоящото свидетелство в ръцете му, тъй щото да му принесе принадлежната чест и почит, която би приличала на всеки един мъж, който се бие за народност, вяра и отечество*“. Потвърдено е от сто и три подписа и десет печата. Димотишкият административен съвет също потвърждава подписите и печатите, като на 28 юни 1878 г. е заверено от председателя му Х. Димитър Анагностев.

Поредно свидетелство за своята дейност Петко войвода получава от християните на с. Чалтик и още три села (Азвестади, Карабеглик и Мандра) на 5 юни 1878 г.¹¹⁹. То е изпълнено с благодарността на жителите на тези села към Петко войвода, че ги е бранил от турците през 1878 г., като в знак на уважение му предоставят „*настоящото свидетелство в ръцете му, тъй щото да му принесе принадлежната чест и почит, която би приличала на всеки един мъж, който се бие за народност, вяра и отечество. Дава му се настоящето за потребата му*“. Потвърдено е със сто и седем подписа и седем печата, като е заверено от Димотишкия административен съвет от Х. Димитър Анагностев с дата 28 юни 1878 г. С 42 подписа и 10 печата е подкрепено свидетелството на жителите от селата Балъккьой, Лъджакьой, Турбалъккьой и Окуф от 21 юли 1878 г.¹²⁰: „*И като видяхме спасението на Израиля, сиреч на българския народ, не можем друго да подарим на нашия отечестолюбец П. Киряков, но даваме настоящето си с потвърждението си от всички селски печати селата Балъккьой, Лъджакьой, Турбалъккьой и Окуф. 1878 г. 21 юли*“. Следващото свидетелство е с дата 25 юли 1878 г. от жителите на с. Урумджикьой¹²¹. С голяма благодарност му „*се дава настоящето свидетелство в ръцете му, тъй щото да му принесе*

принадлежната чест и почит, която би приличала на всеки един мъж, който се бие за народност, вяра и отечество. Дава му се настоящето за потребата му, за което и се подписваме жителите на селото Ромджи-кьой“. Подкрепено е с десет подписа и два печата.

В друго свидетелство жителите на с. Широка лъка и околните му села (включително от с. Стойките) засвидетелстват своята благодарност към Петко войвода, който спасява живота, имота и селата им от разорение през есента на 1878 г.¹²². В него се споменава: *„А днес дължим ние бедни и като му явяваме тия страдания от варварите, и ние дължиме всички селяни да отдадем с благодарност подписа ни за употребята (нуждата) му“.* Писмото е с дата 2 ноември 1878 г. и е прикрепено със собственоръчно изписване на имената на жителите от с. Широка лъка и Стойките. Запазено е още едно свидетелство от жителите на Широка лъка с дата 8 декември 1878 г.¹²³. Те благодарят на Петко войвода и дружината му, че спасяват живота и селото им от нападението на турците през 1878 г. В знак на искрена благодарност те го даряват с благодарствено **свидетелство** *„за в памет на родопските предели“.*

Жителите на с. Чепеларе издават свидетелство с дата 30 декември 1878 г.¹²⁴ За своето избавление от турските нападения през 1878 г., те изказват своята благодарност: *„Но ний бедни, като няма с що да му изплатим и да му благодарим, даваме му настоящото благотворително писмо за спомен да се споменува вечно в историята, в отдела Рупчос“.* Друго свидетелство е от жителите на с. Стойките и е с дата 13 януари 1879 г.¹²⁵. Двете свидетелства са подкрепени с подписите на първенците на селата и с печати от Пловдивското окръжие.

Във в. „Юнак“, бр. 13, 1898 г., стр. 3 под № 3 се съобщава за свидетелство, дадено на Петко войвода от Пловдивската митрополия под № 103 от 1879 г.¹²⁶. Не е запазен оригинал или препис от този документ, освен въпросното съобщение във в. „Юнак“.

Запазени са и няколко свидетелства, които са издадени през 1898 г., за да послужат за доказване на революционната дейност на Петко войвода. Те са свързани с въпроса за отпускане на поборническа пенсия, както и признаването на неговата чета за такава. През 1897 г. министърът на финансите Теодор Теодоров от кабинета на д-р Константин Стоилов внася законопроект, според който се определят за поборници (чл. 2): *„ония, които като членове на някоя въоръжена организационна чета са взели участие в сражения, имащи за цел освобождението на България до преминаването на руските войски, или пък лежали в затвор и заточение...“*¹²⁷. В бележката към този текст се изброяват четите, които се признават за поборнически, между които е и четата на Капитан Петко войвода. Народното събрание на второ и трето четене обаче отхвърля част от четите, предложени за отпускане на поборнически пенсии. В това число попада и тази на Петко войвода. По тази причина му е отказано да му бъде отпусната поборническа пенсия.

Отхвърлянето на четата му като поборническа от състава на IX ОНС не го спират. През 1898 г. той се снабдява с нови документи, които му служат като доказателство за участието му в националноосвободително движение. Първото свидетелство е от родопските села Чепеларе, Широка лъка, Върбово и Стойките, с което удостоверяват 18-годишната борба на Петко войвода с бейове, турска войска и башибозуци начело с англичанина Сенклер¹²⁸. Рупчоското околийско управление в Чепеларе заверява подписите и печатите на общините в селата Чепеларе, Широка лъка, Върбово и Стойките с № 2191 от 23 март 1898 г. Варненското градско общинско управление заверява преписа от оригинала на 9 април 1898 г. Второто свидетелство е от жителите на с. Малево и с. Оряхово¹²⁹. То се изготвя в периода 4 август – 22 август 1898 г., когато е заверено от Рупчоското околийско управление в Чепеларе. В тях се съдържат кратки биографични бележки, както и сведения за революционната му дейност по време на т.нар. „Родопски метеж“ през 1878 г.

Отново във връзка с подаденото заявление до Народното събрание за отпускане на поборническа пенсия Българското търговско агентство в Дедеагач издава свидетелство на Петко войвода с дата 2 март 1898 г., с което се доказва неговата революционна дейност в Дедеагачко¹³⁰. В него се дават следните сведения: *„Княжеското търговско агентство в Дедеагач, след като събра подробни сведения от родното село Доганхисар, Дедеагачка околия, на г-н Петко Киряков, бивш войвода, и от жителите на околните български села, издава му **настоящото свидетелство** в следствие на молбата му от 28 януари т. г. в удостоверение на това, че той е ратувал като войвода със своята чета по горите от 1862 г. до Освободителната руско-турска война“*. Варненското градско управление заверява преписа на 14 март 1898 г.

Документ от тази група е едно свидетелство от 4 юли 1898 г., което се дава на поборника Никола Тодоров от Сачанлък (Гюмюрджинско), с което се удостоверява, че участва като четник в дружината на Петко войвода от май 1878 г., но я напуска поради болест¹³¹. Свидетелството се дава от Минчо Стамчев, поборник от с. Косениц, Костурско (по това време все още в Османската империя). Заверено е от Варненското градско общинско управление на 4 юли 1898 г.

В същата група свидетелства, удостоверяващи революционната дейност на поборниците, попада и едно свидетелство от 1898 г., издадено от Петко войвода на Минчо Стамчев, в което войводата удостоверява революционната дейност на същия и изброява битките, в които участва самия Минчо Стамчев¹³². Това свидетелство обаче най-вероятно е свързано с написването на биографична статия от Ф. Симидов за М. Стамчев.

Заради заслугите на Петко войвода за опазване живота, честта и имота на населението в Родопите дружество „Родопска искра“ в с. Чепеларе го

провъзгласява за свой почетен член¹³³. Този документ отнасяме към свидетелствата, тъй като в него ясно личи искрената благодарност и уважението към войводата за дългите години на революционна борба за защита на християнското население от насилията на чуждата власт над жителите на с. Чепеларе: *„И предвид Вашето име, свързано с редки примери и дела от висок патриотизъм, благородни чувства и редки добродетели, за всякога ще остава в историята на Родопите пример на наука в нашето потомство. Дружество „Родопска искра“ едногласно Ви избра за негов почетен член и за такъв Ви писа в книгите си“*. Съпругата на Петко войвода – Радка Кравкова – прилага този документ в молбата си до Народното събрание от 1901 г., като доказателство (свидетелство) за поборническият живот на своя съпруг Капитан Петко войвода, за отпускане на вдовишка пенсия след смъртта му¹³⁴. Свидетелството е с дата 10 март 1898 г.

Благодарствени адреси

Друга група документи са отделени като **благодарствени адреси**. Те са на жители от различни селища, издадени на Петко войвода в знак на благодарност за спасяването на техните живот и селата им от турските разбойнически групи и башибозуци през 1878 г. Датировката им е в периода 1878–1879 г. Най-ранен е благодарственият адрес на жителите от с. Малък дервент и още четири села (Каяджик, Василю, Горни и Долну Съванлък)¹³⁵. Той е с дата 9 май 1878 г. Подкрепен е с двадесет и три подписа и е заверен от Димотишкия административен съвет с председател Х. Димитър Анагностев на 28 юни 1878 г. В него жителите изказват своята благодарност: *„затова даваме днес настоящото благодарително писмо в ръцете на горепоменатаго брата войвода в знак на награда“*.

На 18 юни 1878 г. българите от селата Дервент, Еникьой, Чобанкьой и Бадома (Дедеагачко) издават в знак на благодарност, че ги защитава и спасява живота им *„благодарствен списък в ръцете на нашия брат и предстоятел за награждение“*¹³⁶. Изброени са поименно 140 жителите на тези села. Адресът е подкрепен със седем печата на селските общини. Прави впечатление, че някои от имената са изписани на гръцки, което свидетелства, че Петко войвода защитава не само българско население.

През август 1878 г. благодарствен адрес изпраща и населението на Димотика и още осем околии¹³⁷. Жителите отбелязват с голямо съжаление, че според Берлинския договор Петковата дружина трябва да напусне техните земи. В адреса те изразяват голямата си благодарност за закрилата, която им оказва Петко войвода в борбата им срещу сенклеристите през 1878 г.: *„...това няма да го забравим нито ний, нито нашето и Вашето име ще се запише със златни букви. Затова пращаме настоящият благодарствен адрес, в знак памет българския народ“*. Тези думи показват чувствата на хората към войводата. Адресът е подкрепен от осемстотин петдесет и два подписа, един общински печат, един административен и един градски печат. В документите

до Народното събрание за отпускане на поборническа пенсия на Петко войвода благодарственият адрес е приложен и служи като доказателство за неговата национално-революционна дейност.

За тримесечната отбрана на населението в Хасковския окръг Петко войвода получава благодарствен адрес от неговите жители¹³⁸: „*Дава се настоящето благотворително на негово Благородие Петко Киряков, герой известен и познат нам, който със своята храброст и тримесечното си пребиваване в нашата страна умно и деятелно се стара, та заварди местата в страна, отдето преди башибозуците из Родопите се вмъкваха и правеха убийства и кражби, но благодарение на гореказания герой, като се повикна и завзе тези места със своята чета, можа да прекъсне всички злини...на неговите неуморни трудове и патриотическа длъжност удостоверяваме с печатите си и подписите си*“. Адресът е с дата 13 юни 1879 г. и е подкрепен със сто седемдесет и три подписа и единадесет печата на градските участъци (Овчарски, Брягови, Поройни, Змийни, Училищни, Боярски, Градински, Полянски, Каменист, Ручок и Войводски) в Хасково и двадесет селски печата (с. Енимакхала, с. Кара Орман, с. Чамурли, с. Иробас, с. Герен, с. Чемурли, с. Ел-пилер, с. Енжека, с. Мандра, с. Мусатлий, с. Каеджик, с. Добрич, с. Сара юрт, с. Хасабас, с. Идебик и др.)¹³⁹.

Английски документи

Други извори, които се отнасят за дейността на Петко войвода в периода 1877–1879 г., са английските документи, които се съдържат в т.нар. „Сини книги“¹⁴⁰. Документите са най-вече телеграми, писма и протоколи от заседанията на Международната родопска комисия. В някои от тях се споменава за дейността на Петко войвода. Известните документи от тази група са двадесет на брой и се отнасят за периода от 17 август 1877 до 19 декември 1878 г. Между кореспондентите в тези документи са: английският вицеконсул в Дедеагач – Уилшайр, английският вицеконсул в Одрин – Блънт, английският вицеконсул в Цариград – Лейярд, английският вицеконсул в Пловдив – Калверт, английският делегат от Международната родопска комисия – Фосет, и полковник Фон Рааб – австрийски делегат от Международната родопска комисия.

Най-ранните сведения за действия на Петко войвода са от 17 август и 13 септември 1877 г. Първото е съобщение на английския вицеконсул в Дедеагач – Уилшайр до английския консул в Одрин – Блънт, който го препраща до английския посланик в Цариград – Лейярд¹⁴¹. Съобщава се за пристигането на армията на Сюлейман паша, който се готви за поход срещу руските войски, както и за дезертирането на 150 войници, вследствие на което се създават безпокойство и смут сред местното население. По-надолу в съобщението се споменава, „*че известният Петко войвода пак се бил появил*“. Думата „известен“ показва, че английските представители в Османската империя са добре запознати с действията на Петко войвода по тези места. Месец по-късно – на 13 септември 1877 г., консултът Блънт пише до лорд Дърби, като препраща и сведенията от

Уилшайр от 8 септември 1877 г. относно събитията в Дедеагач¹⁴². В него се споменава за случката в Марония и залавянето на Калън Тома през 1876 г.

В следващите няколко месеца (от октомври 1877 до април 1878 г.) данни за Петко войвода в английските дипломатически документи липсват. Появяват се през месец май 1878 г., давайки следната информация¹⁴³: „*Независимо от злочинствата, извършени от българите над мирното турско население на Дедеагач и околностите, напоследък тук е пристигнал един от техните войводи на име Петко с около хиляда злосторници и е погубил много мирни мюсюлмани. Руските войски са се показали глухи за оплакванията*“. От посочения текст личи неприязното отношение на английските власти към Петко войвода и русите.

Също към месец май (29 май 1878 г.) се отнася още едно сведение от английските „Сини книги“ за действията на Петко войвода по време на Маронийските събития от март същата година. В него английският вицеконсул Уилшайр информира сър Х. Лейярд, че Петко войвода заедно с четата си от 12–15 души се е укрil в една къща в Марония¹⁴⁴. Обкръжен от всички страни от турски войски обаче, той успява да се измъкне, като губи само двама от четниците си и нанася тежки поражения на противника. Тази информация отново потвърждава сведенията, дадени от Хр. Попконстантинов и Ст. Н. Шишков за същите събития¹⁴⁵.

В английските документи се съдържат сведения, които потвърждават действията на Петко войвода и неговата дружина в с. Плевун от 21 май/2 юни 1878 г.¹⁴⁶. В телеграма до консула Фосет от 10 юни 1878 г. вицеконсулт Уилшайр съобщава за безредиците между българи и турци, станали в Дедеагач, както и за раняването на Петко войвода в гръдния кош с два куршума от башибозук в с. Плаву (Плевун), Ортакьойско (дн. Ивайловград).

От протоколите на Международната родопска комисия става ясно, че тя посещава с. Плевун три месеца след тези събития¹⁴⁷. Комисията разпитва населението на селото и описва пораженията върху него вследствие на нападенията.

Международната родопска комисия е учредена на 5/17 юли 1878 г. в Цариград¹⁴⁸. В нея участват представителите на шестте Велики сили – Англия, Франция, Австро-Унгария, Италия, Русия, Германия, както и представител на Турция. За председател на комисията е посочен австро-унгарският делегат – полковник Рицар фон Рааб. Работата на комисията продължава от 9/21 юли до 16/28 август. В това време са посетени множество селища, като са проведени 29 заседания (първото се състои в Пловдив).

Официалната задача на комисията е да обследва събитията в Родопите и да събере сведения за положението на турските бежанци в този район. Стремещът на западните сили (и най-вече на Англия) обаче е да се представи, че виновни за „страданията“ на мюсюлманското население е лошото отношение на руските войски и българското население. Всичко тава е с цел да се затрудни Временното руско управление в Източна Румелия по утвърждаването на

българския характер на областта. Въпреки опитите от страна на английския делегат Фосет да дискредитира Русия комисията не стига да пълно съгласие и до единодушно подписване на протоколите. Русият, австрийският и германският делегат отказват да подпишат окончателния доклад, който е воден твърде пристрастно с цел компрометиране на Русия. Илюстрация за това твърдение са сведенията, водени от кореспондента на в. „Дейли нюз“, който придружава комисията в обиколките ѝ в Родопите¹⁴⁹. На 6/18 август 1878 г., той изпраща дописка от Кърджали, в която разкрива истинските цели на западните сили и подчертава, че: *„комисията дошла при бунтовниците, за да ги насърчи да се държат здраво срещу русите, да узнаят какви злини българи и руси са сторили на турците и да ги разгласят пред европейското обществено мнение“*. В друга своя дописка от 7/19 август 1878 г. кореспондентът изказва своето мнение: *„Аз никак не се съмнявам, че разпитът на тази комисия е извършен по един пристрастен начин..., но и турци и християни са единодушно убедени, че целта на комисията не е друга освен да изработи един тежък обвинителен акт против Русия“*¹⁵⁰. С това международният натиск от страна на Англия да се подкрепят реставраторските цели на Османската империя завършва с неуспех.

От някои английски документи проличава отношението, което английските дипломати имат към Петко войвода и неговата дружина. От телеграмата на контраадмирал сър Дж. Комарел до вицеадмирал Хорнби от 13 юни 1878 г. се получава следната информация: *„Според последните сведения една войскава част от 4000 казака, придружена от известния гръцки злосторник на име Петко, настъпва в тила на метежниците турски дезертъори между Дедеагач и Димотика“*¹⁵¹. В друга телеграма от вицеконсула Уилшайр до сър Х. Лейярд се съобщава за преследвания между турци, гърци и българи в Дедеагачко, както и: *„В доклада си от 10 т. м. споменах името на злосторника Петко. Навярно ще се изненадате, като се научите, че този човек с неговата чета от нехранимайковци получил заповед от руските войски в Одрин да преследва башибозука и че всеки човек от неговата чета имал пропуск свободно да се движи и право да носи оръжие. Видях четата на Петко миналата сряда (20 т. м.) на гара Софлу в най-дружески отношения с руси и българи“*¹⁵². От тези две телеграми могат да се направят важни наблюдения и констатации относно: 1) отношението на английските дипломати към Петко войвода и неговата дружина, 2) отношението към присъствието на руските войски, 3) за връзките на Петко войвода с русите и поемането на поставената от тях задача за защита на местното християнско население, както важната роля, която изиграва при разбиването на сенклеристите.

С телеграма полковник Фон Рааб (австрийският делегат и председател на Международната комисия) уведомява австрийския посланик в Цариград, че трима консули в Дедеагач потвърждават присъствието на Петко войвода (който носел руска униформа) в града¹⁵³.

Информация за преместването на бойните действия на Петко войвода в Западните Родопи след средата на месец август 1878 г. се съдържа и в английските документи. Вицеконсулт Калверт дава съобщение с дата 25 септември 1878 г., че: „известният български разбойник Петко с 400 души другари преди три дни заплашвал да нападне града Ахърчелеби (Смолянско)“¹⁵⁴. Това донесение на Калверт се потвърждава и с домашните извори¹⁵⁵.

Потвърждение за арестуването на Петко войвода и отвеждането му в Пловдив дават и английските дипломати, които също се вълнуват от този въпрос¹⁵⁶. В телеграма на сър Х. Лейярд до маркиз Солзбъри, в която се препредават донесенията на пловдивския вицеконсул Калверт, с дата 2 октомври 1878 г., се съобщава: „че са подадени много молби от българските села в Родопите за освобождението на Петко войвода. Споменава се също, че руските офицери, които го арестували, действали без заповед“¹⁵⁷. В следваща телеграма на сър Хенри Лейярд до маркиз Солзбъри, с дата 18 октомври 1878 г., се препраща извадка от частно писмо на пловдивския вицеконсул Калверт с дата 16 октомври 1878 г., в което се дава в превод дописка от пловдивския вестник „Марица“ за арестуването на Петко войвода в Пловдив¹⁵⁸.

Дейността на Петко войвода в Западните Родопи се следи и от английските представители в Източна Румелия. С доклад от 17 (29) октомври 1878 г. пловдивският вицеконсул Калверт уведомява правителството си, че Петко войвода събира доброволци за своята дружина¹⁵⁹. Две седмици по-късно Калверт съобщава за нови подкрепления на Петко войвода.¹⁶⁰

Последният документ от английските „Сини книги“ е с дата 7 декември 1878 г. и е на английския делегат в Европейската комисия по организацията на Източна Румелия – Уалпул¹⁶¹. Той съдържа информация за действията на Петко войвода в неутралната зона и за бойните действия на четата му срещу Сенклеровия бунт.

Други документи и материали

Част от историческите документи, касаещи живота и дейността на Капитан Петко войвода в периода 1861–1879 г., са с разнороден характер и по тази причина ги обособяваме в отделна група.

Най-ранният исторически извор от това време е „**Отпечатък от печат на неговата дружина от 1870 г.**“¹⁶² Това е едно от първите запазени свидетелства за революционната му дейност и организиране на дружина. Печатът е с диаметър 4 см, в средата му е изобразен лъв, а отстрани има надпис: „Трак. Р. Бълг. В. Друж. I – 1870 г.“. Относно разчитането на печата съществуват различни мнения, на които ще се спрем по-долу в изложението. Съществуването на печат на Петковата дружина е важно свидетелство за еволюцията в революционната му дейност.

Особен интерес от този период предизвиква запазената „**Сметка на дружината от 20 май до 31 декември 1872 г.**“¹⁶³. Оригинал на този документ не е намерен. В документа се посочват приходите и разходите на

дружината за посочения период. Сметката е отпечатана от Г. Г. Димитров в биографичните данни за Петко войвода¹⁶⁴. Ф. Симидов също разполага с препис на този документ, тъй като той е поместен в биографичната тетрадка за Петко войвода от 1924 г., съхранявана в НБКМ – БИА¹⁶⁵.

Като един от важните запазени документи може да бъде определен **„Уставът на Първата Българо-Родопска Дружина „Защита“**¹⁶⁶. Изписан е с мастило в едно малко черно тефтерче (съдържащо общо 35 листа, от които текстът на самия устав заема само 8 страници). За първи път уставът е публикуван от Г. Г. Димитров¹⁶⁷. По-късно е отпечатан във в. „Юнак“ и в. „Тракийска дума“¹⁶⁸. Ф. Симидов също притежава препис от този документ, но той не е издаден от него. Намира се във фонд „Ф. Симидов“ при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“¹⁶⁹, където се съхранява биографията на Петко войвода. В друг фонд на Ф. Симидов, съхраняван в гр. Русе, също се намира препис от „Устава“, както и биографични бележки за Петко войвода¹⁷⁰ (този фонд е издаден едва през 1994 г. под редакцията на Л. Георгиев)¹⁷¹. През 1954 г. авторите на сборника „Капитан Петко войвода 1844–1900“ отново публикуват този важен документ¹⁷². В по-късно време документът е публикуван в известията на Тракийския научен институт¹⁷³. Уставът е подпечатан с печат на дружината и е единственият запазен документ, подпечатан с този печат. Уставът се състои от седемнадесет члена и също е подробно разгледан в изложението по-долу.

Към тази група документи и материали се причислява и запазения **„Портрет на Христо Ботев и братята му“**, подарен от Кирил Ботев на Петко войвода¹⁷⁴. На гърба на снимката има текст, който гласи: *„В знак на искреното ни приятелство и за вечна памет, що съм имал с 2-на Петка, оставям позата си заедно с братята си. Напомнювайте си за мен“*.

В разглежданата група попада и публикуваната **„Статия на Минчо Стамчев „Повторение на миналото“**, в която авторът дава информация за дейността на Петко войвода през 1872 г.¹⁷⁵.

За първи път през 1885 г. Хр. Попконстантинов публикува в своята книга два списъка с имената на Петковите четници¹⁷⁶. Първият е **„Списък на момчетата, които са следили Петка Войвода в разни времена преди освобождението“**¹⁷⁷. Състои се от 43 имена. Някои от тях са с Петко войвода още от самото начало на хайдушкия му живот. Такива са Петко Радев (от с. Калайджидере, арестуван през 1863 г. и заточен на о. Кипър до 1878 г.), Комню Стоянов (от с. Доганхисар, арестуван през 1863 г., лежал в затвора в Цариград до 1877 г.), Стоил Атанасов (с. Исьорен, арестуван през 1863 г., лежал в затвора в Цариград). В забележка авторът дава кратка информация за съдбата на някои четници. Същият поименен списък е отпечатан и от Г. Г. Димитров¹⁷⁸. Ф. Симидов също притежава препис от този списък, но при него има разместване на поредността и изписването при някои имена¹⁷⁹.

В архива на Хр. Попконстантинов е запазен и *„Списък на момчетата, които са били с Петко войвода, когато той в 1878 г. завзел северната част на Ахъчелибийската кааза, която според Берлинския договор останала в Турция“*¹⁸⁰. Списъкът се състои от седемдесет и шест имена, като авторът посочва, че има още, които обаче не се знаят. Всички тези четници участват в Петковата чета в Ахъчелибийската околия при разбиването на межежниците и башибозуците. Само името на Наум Евтимов се покрива с име от списъка за участниците преди Освобождението. Видно е, че списъкът е непълен. Според самия Петко войвода, броят на участниците в дружината в борбата срещу сенклеристите и решенията на Берлинския конгрес достига до 500–600 души. В своето изследване за съратниците и поддръжници на Петко войвода А. Караманджуков прави опит да допълни този списък, като пояснява, че да се направи пълно изследване по този въпрос, повече от век по-късно, е доста трудно¹⁸¹. Подобен поименен списък на четници не се съдържа при другите биографи на Петко войвода.

В сборника *„Петко войвода 1844–1900“* от 1954 г. е публикуван интересен документ, озаглавен *„Разпитът на Кълън Тома от Петко войвода и дружината му“*¹⁸². При съставянето на текста авторите изцяло са се водили по бележките, оставени от Руси Иванов Тъмбаров, който е бил другар и четник при Петко войвода. Залавянето на Кълън Тома е една от интригуващите случки в бунтовническата дейност на войводата, развила се през 1876 г. в гр. Марония.

През 1898 г. Ив. Х. Бобевски публикува на страниците на в. „Юнак“, бр. 13 своя *„Очерк за Капитан Петко Киряков или Петко войвода“*¹⁸³. Авторът е редактор на вестника, който е орган на поборниците и опълченците. Очеркът му се отнася за бунтовническо-революционната дейност на войводата, като е поместен и Уставът на дружината. През 2000 г. Б. Дряновски преиздава този биографичен очерк¹⁸⁴.

В тази група от документи и материали поставяме и *„Резюме от записките на Константин Божков за Капитан Петко войвода“*¹⁸⁵. То съдържа малко известни биографични данни, сведения за революционния му период, както и за живота му след Освобождението. К. Божков е роден в Ст. Загора през 1862 г. Неговите записки се състоят от 78 страници ръкопис. Публикуваното от Б. Дряновски резюме съдържа само онези моменти, които не се срещат на друго място¹⁸⁶.

Спомени и предания за Капитан Петко войвода

Част от изворовата база за Капитан Петко войвода включва **спомени на негови съвременници**, които поставяме в отделна група.

В книгата на Б. Дряновски *„Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали“* са публикувани *„Спомени на хаджи Димитър Стоилов за войводата Капитан Петко войвода“*¹⁸⁷. Авторът е роден в Асеновград през 1840 г. и участва в националноосвободителното движение. Лично се познава с Петко войвода и му помага в неговата борба. Като

съвременник на събитията хаджи Димитър Стоилов дава информация за революционно-бунтовната дейност на Петковата дружина в периода 1870–1879 г. Спомените са писани преди 1905 г., като са използвани от Ст. Н. Шишков за написването на очерка „Петко Киряков – родопски войвода 1844–1900“, отпечатан в сп. „Родопски напредък“ през 1905 г.¹⁸⁸, и книгата „Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877–1878 г.“¹⁸⁹. По-късно, през 1927 г. хаджи Димитър Стоилов написва нов текст за Капитан Петко войвода, който допълва живота и дейността на войводата¹⁹⁰. Написаните спомени са свързани с посрещането на Капитан Петко войвода в гр. Ортакьой (дн. Ивайловград), спасяването на жителите от с. Плевун и разгрома на Сенклеровите банди в района.

В книгата си Б. Дряновски публикува спомена „*Характерът на Капитан Петко войвода*“ от неизвестен автор¹⁹¹. Според Б. Дряновски авторът, по стил и маниер на писане, се доближава с този на хаджи Димитър Стоилов.

В сборника „Капитан Петко войвода 1844–1900“ също са поместени спомени на негови съвременници¹⁹². Броят им е 12, а техни автори са: Стамо Гогов Урумов, роден през 1874 г. в с. Окуф, Дедеагачко; Георги Сивков Чакъров, роден през 1868 г. в с. Дерикьой (дн. с. Соколовци); Жеко Йорданов Планински, роден през 1876 г. в Браила, Румъния; Стефан Сивков Чакъров, роден през 1878 г. в с. Дерикьой (дн. с. Соколовци); Стоян Георгиев Калоянов, роден през 1873 г. в с. Доганхисар, Дедеагачко; Никола Панайотов, роден през 1882 г. в с. Караачкьой, Гюмюрджинско; Никола Иванов Кравков, роден през 1894 г. в Казанлък; Коста Митев, роден в с. Доганхисар, Дедеагачко; Ангел Попгеоргиев Шоков от с. Широка лъка; Стаю Вълчев Кертиков от Асеновград; Димитър Петков Маджаров, роден през 1882 г. в с. Мерхамли, Софлийско; Димитър Ангелов Дунков, роден в с. Бадома, Дедеагачко през 1885 г.

Някои от спомените допълват данните за Петко войвода, но други трудно могат да бъдат приети като доказателства при разглеждането на живота и дейността му.

* **

Прегледът на запазените исторически извори за живота и дейността на Капитан Петко войвода в периода 1861–1879 г. позволява да се направят някои важни констатации: от запазените над сто документа преобладават писмата до Капитан Петко войвода; следват английските документи, които се намират в т.нар. „Английски сини книги“; следващата група са благодарствените свидетелства и благодарствени адреси; личните документи, свързани с революционната дейност на войводата, и спомените от негови съвременници са относително малко.

Най-голям брой документи са запазени за периода на действие на Петко войвода след 1877 до 1879 г. За съжаление много по-малко са документите от революционната му дейност отпреди този период (1877–1879 г.). Повечето от документите се съхраняват в НБКМ – БИА в София (във фонда на Петко

Киряков). Друга част се съхраняват във фонда на Хр. Попконстантинов (отново в НБКМ – БИА в София) и във фонда на Филип Симидов (в НБКМ – БИА, ДА – Русе).

По-голямата част от коментирания документални свидетелства са обнародвани в сборника „Капитан Петко войвода 1844–1900 г.“ (издаден от Тракийския научен институт през 1954 г.), в книгата на Хр. Попконстантинов „Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му“ (издадена през 1885 г.), в книгата на Г. Г. Димитров „Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение“ (издадена през 1896 г.), както и в сп. „Родопски напредък“ (от 1905 г.). В брой 13 от 1898 г. в. „Юнак“ също публикува част от документите, но без да отпечата цялото им съдържание.

Известните исторически извори, отнасящи се до дейността на Петко войвода в периода 1861–1879 г., са солидната основа за обективното представяне на факти и взаимовръзки в неговите живот и дейност. Данните ни позволяват да направим ценни наблюдения, обобщения и изводи относно: устройство и състав на дружина „Защита“; времето на нейната активност; район на действие (тъй като документите са адресирани до него и в повечето се указва къде се намира в дадения момент); имената на кореспондентите (някои от тях са турски представители на властта); имената на неговите помощници; отношението на местното християнско население, на турските представители на властта, на руските власти, на английските дипломати; отношения и взаимодействие с комитетите „Единство“ в общи действия в борба срещу решенията на Берлинския конгрес и мн. др.

В действителност може и трябва да се отбележи, че ако за някои събития съществуват достатъчно данни, то за други те са много по-малко. За ранните години от неговия живот, както и за пребиваването му в Гърция, Италия и Франция, дори съществуват „бели“ петна.

Въпреки това общата оценка на наличната документална основа е, че тя предоставя възможност за съвременен критичен поглед към живота и делото на Капитан Петко войвода. Нещо повече – историческите извори, касаят не само Петко войвода и неговата дружина, а предоставят съществени сведения за живота и историческата съдба на българите в Беломорието и Родопите в разглеждания период.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885.

² **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 228–244.

³ **Симидов, Ф.** Капитан Петко Киряков или големият Петко войвода. – Поборник–опълченец, Русе, 1898, кн. 3, с. 8–9, кн. 4–5–6, с. 16–18; 1900, кн. 1, с. 9–13, кн. 2, с. 21–24.

⁴ **Шишков, Ст. Н.** Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877–1878 г. Пловдив, 1929.

⁵ Иван Хаджиниколов Бобевски – роден през 1852 г. в Тетевен, умира през 1928 г. в София. Участник в националноосвободителното движение, а също и участник в Сръбско-турската война (1876 г.) и Руско-турската война (1877–1878 г.). След Освобождението е обществен и политически деец, народен представител, член на Софийски градски общински съвет и редактор на в. „Юнак“ (1898–1900 г.).

⁶ **В. Юнак**, бр. 13 от 28 март 1898.

⁷ **ДА – Русе**, ф. 59, оп. 1, а. е. 88, л. 1–3; **Златев, Л.** Нови документи за Капитан Петко войвода. – В: Военноисторически сборник, 1987, кн. 5, с. 197–201.

⁸ **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 33–39; Документите са 25 на брой, тъй като авторът посочва един и същ документ в т. 8 и 11.

⁹ **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 3.

¹⁰ **Пак там**, с. 33–39, т. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 17, 18, 26.

¹¹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7074, 7080, 7083, 7105; Виж док. № 58, с. 215, № 66, с. 220, № 68, с. 221, № 95, с. 240 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2293; Виж док. № 25 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 192.

¹² **Пак там**, с. 33–39, т. 10, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.

¹³ **Пак там**, с. 33, т. 13; **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7047; виж док. № 26 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 194.

¹⁴ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7045, 7047, 7075, 7079, 7079, 7091, 7094; Виж док. № 20, с. 187; с. № 26, с. 193; № 59, с. 216; № 65, с. 219; № 75, с. 227; № 76, с. 228; № 81, с. 232 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954.

¹⁵ **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 228–244.

¹⁶ **Пак там**, с. 229.

¹⁷ **Шишков, Ст. Н.** Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877–1878 г. Пловдив, 1929, с. 65.

¹⁸ **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 241.

¹⁹ **В. Юнак**, бр. 13 от 28 март 1898, с. 1–3.

²⁰ **Пак там**, с. 3, № 24.

²¹ **В. Юнак**, бр. 13 от 28 март 1898, с. 3, № 3.

²² **В. Юнак**, бр. 13 от 28 март 1898, с. 3, № 16.

²³ **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 148.

²⁴ **Симидов, Ф.** Капитан Петко Киряков или големият Петко войвода. – Поборник–опълченец, Русе, 1898, кн. 3, с. 8–9; кн. 4–6, с. 16–18; 1900, кн. 1, с. 9–13; кн. 2, с. 21–24.

²⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 70–74.

²⁶ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 38.

²⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 39.

- ²⁸ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 42–43.
- ²⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 69.
- ³⁰ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 756–75г.
- ³¹ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 75.
- ³² **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 74.
- ³³ **Шишков, Ст. Н.** Документи из миналото на Родопите. – Родопски напредък, 1903, кн. 1, с. 27–29.
- ³⁴ **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 143–306.
- ³⁵ **Орманджиев, И.** Кратка история на намерените документи. – В: **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 143.
- ³⁶ **Симидов, Ф.** Капитан Петко Киряков или големият Петко войвода. – Поборник–опълченец, Русе, 1898, кн. 3, с. 8–9, кн. 4-5-6, с. 16–18; 1900, кн. 1, с. 9–13, кн. 2, с. 21–24.
- ³⁷ **Известия на Тракийския научен институт**, кн. 5, 2004 г., с. 227–240.
- ³⁸ **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали. Варна, 2000.
- ³⁹ **Английски документи** – дипломатически доклади и телеграми от пълномощни министри, консули и вицеконсули, които са извлечение от Английските сини книги, издавани от английското правителство във връзка с разискването на важни въпроси в Парламента на Англия.
- ⁴⁰ Стефан Ангелов Габровски – от с. Габрово (Габрица), Смолянско, от щаба на Петко войвода.
- ⁴¹ Никола Зебилев – от с. Устово, от щаба на Петко войвода.
- ⁴² Атанас Келпетков – секретар в щаба на Петко войвода.
- ⁴³ Стефан Т. Торманов – от с. Устово.
- ⁴⁴ Павел Костов – председател на асеновградския комитет „Единство“.
- ⁴⁵ Георги Тилев – председател на Централния комитет в Южна България.
- ⁴⁶ Зия ефенди – турски командир.
- ⁴⁷ Антон Попов – от Казанлък, член на хасковския комитет „Единство“.
- ⁴⁸ Димитър Н. Матовски – от Чирпан, председател на пловдивското дружество „Единство“.
- ⁴⁹ Мирчо Попов – от Казанлък, секретар на хасковския комитет „Единство“.
- ⁵⁰ Нестор Марков – председател на хасковския комитет „Единство“.
- ⁵¹ Стою Бобутанов – от щаба на Петко войвода.
- ⁵² Илия Белковски – от с. Устово, секретар на асеновградския комитет „Единство“.
- ⁵³ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 38; Виж док. № 7 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 177; Писмото е публикувано първо от Г. Г. **Димитров**, „Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение, Пловдив, 1896 г., ч. II, с. 234–235, а по-късно **Ст. Н. Шишков** го отпечатва и в своето сп. Родопски напредък, 1903 г., кн. 1, с. 27–28. Има известни различия в превода, но те не променят съдържанието на писмото. Различното между двете е, че Стою Шишков пише „*Петко Курко олу в планините*“, вместо „*Петка в пустините*“.
- ⁵⁴ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 69; Виж док. № 9 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 179.

⁵⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 39; виж док. № 8 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 178; **Шишков, Ст. Н.** Документи из миналото на Родопите. – Родопски напредък, 1903, кн. 1, с. 27; **Симидов, Ф.** Войводата Капитан Петко Киряков. Велико Търново, 1994, с. 61; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 235. В това писмо има разлика между публикуването на обръщението към Петко войвода от ференския каймакамин. При отпечатването на писмото Ст. Шишков е написал „*До горския самоуправен владетел Кирко олу Петко*“, а Г. Димитров „*До горский самоуправный властител Киркооглу Петко*“.

⁵⁶ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 42–43; виж док. № 812 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 181–183; **Шишков, Ст. Н.** Документи из миналото на Родопите. – Родопски напредък, 1903, кн. 1, с. 28; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 237.

⁵⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 38–43.

⁵⁸ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7063; Виж док. № 45 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 205; сп. **Родопски напредък**, 1903, кн. 1, с. 28–29; сп. **Родолубие**, год. II, 1935, кн. 5, с. 14; **Родоп**, бр. 4, 1936, с. 4; **Дечов, В.** Миналото на Чепеларе, кн. II, 1936, с. 78–79; **Георгиев, Д.** Родопите и техният закрилник Капитан Петко войвода. – В: Широка Лъка – просветно огнище на Родопите. С., 1947, с. 80–89.

⁵⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7047; Виж док. № 26 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 193; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35, т. 13 (дава само съобщение); **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., № 26.

⁶⁰ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7048 и 7051; Виж док. № 27 и № 30 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 194 и 196.

⁶¹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7076; Виж док. № 60 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 194 и 196.

⁶² **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7099; Виж док. № 89 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 237.

⁶³ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7100; Виж док. № 90 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 237–238.

⁶⁴ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7101; Виж док. № 91 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 238.

⁶⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7102; Виж док. № 92 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 238–239.

⁶⁶ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7103; Виж док. № 93 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 239.

⁶⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7104; Виж док. № 94 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 239–240.

⁶⁸ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7052; Виж док. № 31 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 196.

⁶⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7058; Виж док. № 38 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 200.

⁷⁰ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7062; Виж док. № 43 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 203.

⁷¹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7044; Виж док. № 44 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 204.

⁷² **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7070; Виж док. № 47 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 207.

⁷³ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7071; Виж док. № 54 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 213.

⁷⁴ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7086; Виж док. № 71 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 223–224.

⁷⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7096; Виж док. № 86 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 235.

⁷⁶ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7098; Виж док. № 88 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 236.

⁷⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7053; Виж док. № 32 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 197.

⁷⁸ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7054; Виж док. № 33 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 198.

⁷⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7056; Виж док. № 36 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 199.

⁸⁰ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7059; Виж док. № 39 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 201.

⁸¹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7061; Виж док. № 41 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 202.

⁸² **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7042; Виж док. № 42 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 203.

⁸³ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7065; Виж док. № 48 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 207–209.

⁸⁴ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7067; Виж док. № 50 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 210.

⁸⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7068; Виж док. № 52 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 211.

⁸⁶ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7069; Виж док. № 53 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 212.

⁸⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7071; Виж док. № 54 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 213.

⁸⁸ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7082; Виж док. № 62 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 217–218.

⁸⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7077; Виж док. № 63 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 218–219.

⁹⁰ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7087; Виж док. № 72 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 224–225.

⁹¹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7045; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 72; виж док. № 20 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 187; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35, т. 10; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 241; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 25.

⁹² **Шишков, Ст.** Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877–1878 г. Пловдив, 1929., с. 57 и 61.

⁹³ **АДБИВП**, № 2036, с. 288.

⁹⁴ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7075; Виж док. № 59 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 216; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 71; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 241.

⁹⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7079; Виж док. № 65 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 219; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 70; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 36; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 241; **в. Юнак**, 1898, бр. 13, с. 3, под № 20 (само споменава);

⁹⁶ **В. Юнак**, бр. 13, 1878, под № 16; **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 219, док. № 67.

⁹⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7085; Виж док. № 70 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 223;

⁹⁸ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7090; Виж док. № 75 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 227; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 71; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 36–37 (писмото е съкратено); **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 241; **в. Юнак**, 1898, бр. 13, с. 3, под № 18.

⁹⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7091; Виж док. № 76 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 228; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 71; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 37; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 241; **в. Юнак**, 1898, бр. 13, с. 3, под № 21.

¹⁰⁰ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); Виж док. № 78 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 230; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 71; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 37; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 241; **в. Юнак**, 1898, бр. 13, с. 3, под № 17.

¹⁰¹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7093; Виж док. № 79 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 231.

¹⁰² **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); Виж док. № 80 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 231; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 70; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 38;

Димитров, Г. Г. Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 242; **в. Юнак**, 1898, бр. 13, с. 3, под № 22.

¹⁰³ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7094; виж док. № 81 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 228; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 70; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 38; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 242; **в. Юнак**, 1898, бр. 13, с. 3, под № 28.

¹⁰⁴ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); виж док. № 83 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 231; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 72; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 38; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 242; **в. Юнак**, 1898, бр. 13, с. 3, под № 29.

¹⁰⁵ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); виж док. № 84 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 234; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 72; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 38; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 242; **в. Юнак**, 1898, бр. 13, с. 3, под № 19.

¹⁰⁶ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7097; виж док. № 87 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 236.

¹⁰⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7057; Виж док. № 37 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 200.

¹⁰⁸ **Орманджиев, И.** Двегодишната освободителна борба на Петко войвода в Беломорска Тракия и Родопите (1877–1879 г.). – В: **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 75.

¹⁰⁹ **Дойнов, Д.** Комитетите „Единство“. Ролята и приносът им за Съединението (1885). С., 1985, с. 75–76.

¹¹⁰ **ДА – Русе**, ф. 59, оп. 1, а. е. 88, л. 1–2. **Златев, Л.** Нови документи за Капитан Петко войвода. – Военноисторически сборник, 1987, кн. 5, с. 197–201.

¹¹¹ **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали, Варна, 2000, с. 223.

¹¹² **Музей за история на Варна**, инв. № 1010; **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали, Варна, 2000, с. 223.

¹¹³ **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 241–243; **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 70–74.

¹¹⁴ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 73; виж док. № 14 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 183; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 33, т. 1; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо,

географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 4 дава само съобщение за това писмо.

¹¹⁵ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 73; виж док. № 15 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 184; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 33, т. 2; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 8 дава само съобщение за това писмо.

¹¹⁶ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 73; виж док. № 17 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 185; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 34, т. 4; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 5 дава само съобщение за това писмо.

¹¹⁷ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 74; виж док. № 18 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 186; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 34, т. 5; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 13 дава само съобщение за това писмо.

¹¹⁸ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 74; виж док. № 19 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 186; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 34, т. 6; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 6 дава само съобщение за това писмо.

¹¹⁹ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 74; виж док. № 21 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 187; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35, т. 7; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 9 дава само съобщение за това писмо.

¹²⁰ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); виж док. № 23 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 191; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35, т. 8; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 27 дава само съобщение за това писмо.

¹²¹ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); виж док. № 24 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 191; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35, т. 9, като само го отбелязва; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 11 дава само съобщение за това писмо.

¹²² **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7064; виж док. № 46 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 206.

¹²³ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7074; виж док. № 58 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 215; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35, т. 14 – прави пропуски в съдържанието и грешка в датата – посочва 8 октомври, вместо 8 декември; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 1 дава само съобщение за това писмо.

¹²⁴ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А 7080; виж док. № 66 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 220; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 36, т. 17, 18 – има само съобщение; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 2 дава само съобщение за това писмо.

¹²⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А 7083; виж док. № 68 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 221–222; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 36, т. 17, 18 – има само съобщение; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 2 дава само съобщение за това писмо.

¹²⁶ **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., с. 3 под № 3 дава само съобщение за това писмо; Виж док. № 96 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 243.

¹²⁷ **Дневник** на IX ОНС, XXII заседание, 26 ноември 1897 г., кн. 2, С., 1898 г., с. 129–130.

¹²⁸ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В, 2293; виж док. № 106 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 251–253.

¹²⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7107; виж док. № 110 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 256.

¹³⁰ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В, 2293; виж док. № 107 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 254.

¹³¹ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7107; виж док. № 109 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 255.

¹³² **ДА – Русе**, ф. 59, оп. 1, а. е. 88, л. 2-3; **Златев, Л.** Нови документи за Капитан Петко войвода. – Военноисторически сборник, 1987, кн. 5, с. 197-201.

¹³³ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7106; ф. ФС, II В, 2293а; ПД, №1395, б. п; виж док. № 108 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 254.

¹³⁴ **НБКМ – БИА**, ПД, № 1395, б. п; виж док. № 113 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 260.

¹³⁵ **НБКМ – БИА**, ДА – ХК (неинвентиран препис от Р. Иванов); **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 73; виж док. № 16 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 184–185; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 33–34, т. 3; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 7 дава само съобщение за това писмо.

¹³⁶ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7046; виж док. № 22 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 188–190.

¹³⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2293, с. 73; **НБКМ – БИА**, ПД, № 1395; виж док. № 25 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 192–193; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35, т. 12 – дава този текст с малки изменения, без подписите; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243 – дава само съобщение; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., с. 3 под № 14 само съобщение за това писмо.

¹³⁸ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7105; ДА – ХК (неинвентиран препис на Р. Иванов); ф. ФС, II В 2269, с. 73; виж док. № 95 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 240–243; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 39, т. 26 (предава този текст с малки изменения, без подписите); **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 243 (дава само съобщение); **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 15 само съобщение за това писмо.

¹³⁹ Съвременните имена на тези села са: Долно Ботево, Стамболово, Тънково, Книжовник, Царева поляна, Жълти бряг, Мандра, Орлово, Тракиец и гара Раковски. Виж: Списък на населените места, С., 1945, с. 73–74.

¹⁴⁰ **Английски документи** – дипломатически доклади и телеграми от пълномощни министри, консули и вицеконсули, които са извлечение от Английските сини книги, издавани от английското правителство във връзка с разискването на важни въпроси в Парламента на Англия.

¹⁴¹ **Turkey** № 1 (1878). Further Correspondence respecting the affairs of Turkey. London, 1878. № 203, приложение; виж док. № 124 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 268.

¹⁴² **Turkey** № 1 (1878). № 403, приложение 4; виж док. № 125 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 268.

¹⁴³ **Turkey** № 42 (1878). Further Correspondence respecting the affairs of Turkey. London, 1878. № 41; виж док. № 115 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 263.

¹⁴⁴ **Turkey** № 42, (1878). № 44, приложение 4; виж док. № 116 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 263–265.

¹⁴⁵ **Попконстантинов, Хр.** Маронската битка в 1878 г. (Материали по новата история на Родопите). Варна, 1889, с. 8–16; **Шишков, Ст. Н.** Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877–1878 г. Пловдив, 1929, с. 55.

¹⁴⁶ **Turkey** № 42 (1878). № 51; виж док. № 117 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 265.

¹⁴⁷ **Turkey** № 49 (1878). Further Correspondence respecting the proceedings of the international Commission sent to the mount. Rhodope District. London, 1878. № 10, приложение 12; **Turkey** № 49 (1878). № 12, приложение 3; **Turkey** № 49 (1878). № 12, приложение 4; виж док. № 121; № 122; № 123 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 266–268.

¹⁴⁸ **Панайотов, И.** Сенклер и Петко войвода според Английските сини книги. – В: **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 94.

¹⁴⁹ **В. Марица**, бр. 15 от 15 септември 1878 г.

¹⁵⁰ **В. Марица**, бр. 17 от 22 септември 1878 г.

¹⁵¹ **Turkey** № 42 (1878). № 51; виж док. № 118 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 265.

¹⁵² **Turkey** № 42 (1878). № 69; виж док. № 119 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 265–266.

¹⁵³ **Turkey** № 42 (1878). № 4, приложение 2; виж док. № 120 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 266.

¹⁵⁴ **Turkey** № 9 (1878). Part I. Correspondence respecting the Proceedings of the European Commission for the Organisation of Eastern Roumelia. London, 1879. № 4; виж док. № 126 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 266.

¹⁵⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7047; виж док. № 26 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 193–194; **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 35, т. 13; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., под № 26 дава само съобщение за това писмо.

¹⁵⁶ **Turkey** № 54 (1878). № 5; виж док. № 128 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 270.

¹⁵⁷ **Turkey** № 54 (1878). № 9; виж док. № 129 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 270.

¹⁵⁸ **Turkey** № 54 (1878). № 124; виж док. № 130 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 270–272.

¹⁵⁹ **Turkey** № 54 (1878). № 203; виж док. № 131 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 272–273.

¹⁶⁰ **Turkey** № 54 (1878). № 259; **Turkey** № 54 (1878). № 554; виж док. № 132 и № 133 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 173.

¹⁶¹ **Turkey** № 9 (1879). Part I. № 204; виж док. № 134 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 174.

¹⁶² **НБКМ – БИА**, ф. ПК, II А, 7041; виж док. № 6 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 177.

¹⁶³ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 69; виж док. № 9 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 179; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 240.

¹⁶⁴ **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 240.

¹⁶⁵ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 69; виж док. № 9 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 179.

¹⁶⁶ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 756–757; виж док. № 10 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 179–181; **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 238–239; **НБКМ –**

БИА, ф. ПК, II А, 7043; **в. Юнак**, бр. 13, 1898 г., с. 2–3; **в. Тракийска дума**, бр. 7, 1949; **Известия** на Тракийския научен институт, кн. 5, С., 2004, с. 225.

¹⁶⁷ **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 238–239.

¹⁶⁸ **В. Юнак**, бр. 13, 1898 г., с. 2–3; **в. Тракийска дума**, бр. 7, 1949 г., с. 6.

¹⁶⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 75.

¹⁷⁰ **ДА – Русе**, ф. 59, оп.1, а. е. 63, л. 1–37; а. е. 64, л. 1–7.

¹⁷¹ **Симидов, Ф.** Войводата Капитан Петко Киряков. Велико Търново, 1994.

¹⁷² **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 179.

¹⁷³ **Известия** на Тракийския научен институт, кн. 5, С., 2004, с. 225.

¹⁷⁴ **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, док № 11, с. 181.

¹⁷⁵ **В. Странджа**, бр. 10 от 14 март 1899 г.; **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали, Варна, 2000 г., с. 189; **Известия** на Тракийския научен институт, кн. 10, 2010, с. 355.

¹⁷⁶ **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 39–40.

¹⁷⁷ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 75; **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 176–177.

¹⁷⁸ **Димитров, Г. Г.** Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Пловдив, 1896, кн. 2, с. 244.

¹⁷⁹ **НБКМ – БИА**, ф. ФС, II В 2269, с. 75.

¹⁸⁰ **Попконстантинов, Хр.** Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с. 39; виж док. № 82 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 232.

¹⁸¹ **Караманджуков, А.** Съратници и поддръжници на Капитан Петко войвода. – В: Родопи, 1990, кн. 7, с. 14–15.

¹⁸² **НБКМ – БИА**, ф. ХК, виж док. № 135 от **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 276–284.

¹⁸³ **НБКМ – БИА** ф. 443, а. е. 5, л. 125–133.

¹⁸⁴ **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали, В., 2000 г., с. 13–21.

¹⁸⁵ **НБКМ – БИА**, II А 7110.

¹⁸⁶ **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали, В., 2000 г., с. 90–96.

¹⁸⁷ **ДА – Пловдив**, ф. 52 к, оп. 1, а. е. 17; **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали, В., 2000 г., с. 22–33.

¹⁸⁸ **Шишков, Ст.** Петко Киряков – Родопски войвода (1844–1900). – Родопски напредък, 1905 кн. 1, с. 19–26, кн. 2, с. 88–94, кн. 4, с. 176–182, кн. 5, с. 227–239, кн. 6, с. 291–299.

¹⁸⁹ **Шишков, Ст.** Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877–1878 г. Пловдив, 1929.

¹⁹⁰ **Музей на историята на Варна**, инв. № сп. ф. 1009; **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали, Варна, 2000 г., с. 76.

¹⁹¹ **ДА – Пловдив**, ф. 52 К, оп. 1, а. е. 17, л. 11–13 (бележките се съхраняват във фонда на Стою Шишков); **Дряновски, Б.** Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали, В., 2000 г., с. 97.

¹⁹² **Петко войвода (1844–1900)**. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954, с. 307–322.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Георгиев, Д. Родопите и техният закрильник Капитан Петко войвода. – В: Широка лъка – просветно огнище на Родопите. София, 1947. [**Georgiev, D.** Rodopite i tehniyat zakrilnik Kapitan Petko Voivoda – V: Shiroka luka – prosvetno ognishte na Rodopite. Sofia, 1947].

Дечов, В. Миналото на Чепеларе (книга II). София, 1936. [**Dechov, V.** Minaloto na Chelclare (kniga II). Sofia, 1936].

Димитров, Г. Г. Петко Киряков или Петко войвода. – В: Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение (част II). Пловдив, 1896, с. 228–244. [**Dimitrov, G. G.** Petko Kiriakov ili Petko Voivoda – V: Kniazhestvo Bulgaria v istoricheskoto, geograficheskoto i etnograficheskoto otnoшение (chast II). Plovdiv, 1896. s. 228–244].

Дойнов, Д. Комитетите „Единство“. Ролята и приносът им за Съединението (1885). София, 1985. [**Doinov, D.** Komotetite „Edinstvo“. Roliyata i prinosat im za Suedinenieto (1885). Sofia, 1985].

Дряновски, Б. Капитан Петко войвода – сборник от документи и материали. Варна, 2000. [**Drianovski, B.** Kapitan Petko voyvoda – sbornik ot dokumenti i materialii. Varna, 2000].

Караманджуков, А. Съратници и поддръжници на Капитан Петко войвода. – В: Родопи, 1990, кн. 7, с. 14–15. [**Karamandjukov, A.** Saratnici i poddruzhnici na Kapitan Petko voyvoda – V: Rodopi, 1990, kn. 7, s. 14–15].

Петко войвода (1844–1900). Сборник от статии, документи и материали. София, 1954. [**Petko voyvoda (1844–1900)**. Sbornik ot statii, dokumenti i materialii. Sofia, 1954].

Попконстантинов, Хр. Маронската битка в 1878 г. (Материали по новата история на Родопите). Варна, 1889. [**Popkonstantinov, Hr.** Maronskata bitka v 1878 g. (Materiali po novata istoria na Rodopite). Varna, 1889].

Попконстантинов, Хр. Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Чърти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885. [**Popkonstantinov, Hr.** Petko voyvoda, branitel na rodopskite balgare do 1879 g. Charti ot zhivota i podvigite mu. Plovdiv, 1885].

Симидов, Ф. Капитан Петко Киряков или големият Петко войвода. – Поборник-опълченец, Русе, (1898), кн. 3, с. 8–9, кн. 4–6, с. 16–18; (1900), кн. 1, с. 9–13, кн. 2, с. 21–24. [**Simidov, F.** Kapitan Petko Kiriakov ili golemiyat Petko voyvoda – Pobornik-opalchenets, Ruse (1898), kn. 3, s. 8–9, kn. 4–6, s. 16–18; (1900), kn. 1, s. 9–13, kn. 2, s. 21–24].

Симидов, Ф. Войводата Капитан Петко Киряков. Велико Търново, 1994. [**Simidov, F.** Voyvodata Kapitan Petko Kirirakov. Veliko Turnovo, 1994].

Шишков, Ст. Н. Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877–1878 г. Пловдив, 1929. [**Shishkov, St. N.** Belomorska Trakia v Osvoboditelnata vojna prez 1877–1878 g. Plovdiv, 1929].

СЪКРАЩЕНИЯ

АДБИВП – Архив на Държавната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив.

ДА–Пловдив – Държавен архив – Пловдив

ДА–Русе – Държавен архив – Русе

НБКМ–БИА – Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив